



Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

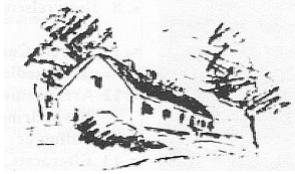
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>



Rytterskolen

Medlemsblad for

KARLEBO LOKALHISTORISKE FORENING

www.lokalhistoriske-forening.dk
10. årgang nr. 1 - Forår 2016



En mystisk brønd nær Nive Mølle

Karlebo Lokalhistoriske Forenings medlemsblad, 'Rytterskolen' udkommer 4 gange årligt og udsendes til bl.a. foreningens medlemmer.
www.lokalhistoriske-forening.dk

INDHOLDSFORTEGNELSE

Formanden har ordet	side 3
Generalforsamlingsreferat	side 4
Hørsholm Birks Vejviser 1915	side 7
Karlebo Kirkes størrelse	side 13
Rytterskolens historie	side 24

FORSIDEBILLEDET.

I engen syd for Nive Mølle og tæt ved åen findes denne cirkulære brønd, opbygget af specielle brøndsten. At der har været en beboelse i nærheden kan udelukkes, dertil er jorden for fugtigt. Tæt ved denne findes 3 andre og større brønde, men de er firkantede og bygget af alm. mursten.

Hvis du kender noget til formålet med disse brønde, så hører en lille gruppe, der forsøger at løse mysteriet meget gerne fra dig. Henvendelse til en af nedenstående.

(Foto: Flemming Jappsen)

Redaktør: Flemming Jappsen – Holtebakken 49 -2990 Nivå
Tlf.: 5124 5338 – fl.jappsen@mail.tele.dk

Layout/grafik: Jens Erik. Christiansen – Åtoften 131 –
2990 Nivå
Tlf.: 4914 0397 – jensec2990@gmail.com

Tryk: 500 eksemplarer, ISSN:1904-853X

*Deadline for næste udgave af medlemsbladet er 24. maj 2016.
Materiale til redaktøren modtages gerne elektronisk.*

Eftertryk er tilladt efter aftale med redaktøren.

Formanden har ordet

2016 – et jubelår?

Nå ja, det lyder måske lige lovlig højstemt, men et jubilæumsår bliver det i hvert fald. Den 17. juni er det nemlig 40 år siden, Karlebo Lokalhistoriske Forening startede. Og det, der i dag er Fredensborg Lokalhistoriske Museum er faktisk lige så gammel, idet museet officielt startede på samme tid, under navnet Karlebo Museum.

Ideen var, at foreningen først og fremmest skulle være en museumsforening, der havde som opgave at drive museet. Og det gør foreningen som bekendt stadigvæk. Men det tog nogen tid inden man fik samlet tilstrækkeligt med genstande og fik bygningen i Avderød sat i stand, så den egnede sig til museum. I mellemtiden udviklede man så foreningen til også at blive en egentlig lokalhistorisk forening, som vi kender den.

Foreningens ildsjæle samlede imidlertid ikke blot museumsgenstande, men også historiske dokumenter. Den sidste aktivitet udviklede sig til

det, der senere blev til Karlebo Lokalhistoriske Arkiv. Det er altså en virkelig imponerende indsats, bestyrelsens forgængere har ydet. For mig som formand er det en stor glæde og inspiration, at adskillige af disse ildsjæle stadigvæk er aktive i kredsen omkring foreningen og museet. Og vi skylder dem alle en stor tak.

Derfor skal den 17. juni også fejres på festlig vis, og vi glæder os til at se alle venner af foreningen og museet. Den meget store deltagelse i generalforsamlingen den 31. marts og den generelt store opbakning til vore arrangementer gør, at vi i bestyrelsen derfor ser endnu mere frem til at fejre foreningens store dag. På glædeligt gensyn!

Med venlig lokalhistorisk hilsen

Niels Storgaard Simonsen
Formand



Generalforsamling

Referat af generalforsamling i Karlebo Lokalhistoriske Forening, torsdag den 31. marts 2016 i Foredragssalen, Egedal Kirke, Egedalsvej 3, Kokkedal.

Dagsorden:

Der henvises til den udsendte indkaldelse af 6. marts. 2016.

Mødet:

1. Valg af dirigent og referent.

Bestyrelsen foreslog John Macko som dirigent og Peter Aarby som referent. Begge accepterede bestyrelsens forslag og blev valgt. John Macko overtog herefter ledelsen af generalforsamlingen og indledte med at konstatere, at generalforsamlingen tids og indholdsmæssigt var varslet i overensstemmelse med foreningens vedtægter.

John Macko gav herefter ordet til foreningens formand med henblik på aflæggelse af bestyrelsens beretning.

2. Bestyrelsens beretning

Der var efter aflæggelsen af beretningen ingen kommentarer eller bemærkninger fra de fremmødte til denne. Bestyrelsens beretning blev herefter godkendt.

3. Forelæggelse af regnskab.

Kassereren fremlagde regnskab for 2015. En deltager spurgte om indholdet i posten ”medlemskab af andre foreninger”. Bestyrelsen oplyste, at udgiften primært indeholder et bidrag til paraplyorganisationen ”Organisationen Danske Museer”, som yder foreningen væsentlig støtte på en række områder. Endvidere dækker posten

udgifter til medlemskab af bl.a. Karlebo Kroforening, Avderød Landsbylaug samt Fredensborg Møllelaug. Regnskabet for 2015 blev herefter godkendt.

4. Indkomne forslag.

Der var ikke indkommet forslag fra medlemmerne. Ernst Tursø komplimenterede under dette punkt foreningen for bredt og tydeligt at annoncere arrangementer og lignende i de lokale medier.

5. Vedtagelse af forslag til budget, herunder fastsættelse af kontingent for 2016.

Bestyrelsen foreslog, at kontingentet for et enkelt medlem fortsat er kr. 110,00 årligt og, at kontingentet for par ligeledes fortsat er kr.160,00 årligt.

Kasseren gennemgik herefter forslag til budget for 2016. Jan Niemann foreslog, at medlemsbladet blev fremsendt elektronisk til medlemmerne, hvorved en besparelse formentlig kan opnås. Formanden svarede, at mange af vores medlemmer foretrækker papirversionen, og udgifterne til udgivelsen i øvrigt er beskedne, da langt størstedelen af udbringningen sker gennem velvillig hjælp fra flere medlemmers side, og trykningen finder sted ved kommunens foranstaltning. Spørgsmålet har tidligere været drøftet i bestyrelsen, hvor man af de nævnte grunde indtil videre har besluttet at fortsætte med den nuværende ordning.

Budgettet og kontingentforslag blev herefter godkendt uden yderligere bemærkninger.

6. Valg af medlemmer til bestyrelsen.

Bestyrelsen havde i foran nævnte indkaldelse foreslået ny eller genvalg af kandidater til bestyrelsen. Der var ingen modkandidater til disse.

a) Formand

Ikke på valg i år.

b) Bestyrelsesmedlemmer:

Jens Andersen modtog genvalg for 2 år

Merete Gøtzsche modtog genvalg for 2 år

Peter Aarby modtog genvalg for 2 år.

c) 2 suppleanter:

Flemming Jappsen modtog genvalg for 1 år som 1. suppleant

Henrik Teileskov modtog nyvalg for 1 år som 2. suppleant

d) 2 revisorer

Lars Frits Hansen og **Jørgen Krüger** modtog genvalg for 1 år.

e) 1 revisor suppleant

Leif Rostgaard Sørensen modtog genvalg for 1 år.

7. Eventuelt

Ingen ønskede ordet under dette punkt

John Marco afsluttede herefter den ordinære del af Generalforsamlingen, hvorefter der blev der holdt en lille pause, hvor der blev budt på kaffe/the med kringler.

Derpå fortalte lokalhistorikeren Niels-Jørgen Pedersen med udgangspunkt i årets særudstilling på **Fredensborg Lokalhistoriske Museum** om fiskeriet fra Nordøstsjælland kyst, hvis fiskerlejers oprindelse kan spores mere end 500 år tilbage i tiden. Niels-Jørgen Pedersener er niende generation Slettenboer og formidlede til forsamlingen engageret sit store og detaljerede kendskab til livet gennem tiderne i fiskerlejerne.

Bestyrelsen retter en stor tak for Niels-Jørgen Pedersen bidrag til særudstillingen og for hans interessante gennemgang af fiskerierhvervets historie i Fredensborg kommune.

Med venlig hilsen
Peter Aarby
Referent

Hørsholm Birks Vejviser 1915 -

et historisk øjebliksbillede af Niels Storgaard Simonsen

Her på mit bord ligger ”Hørsholm Røde Lokalbog 2015”. Den har samme format som dens fjerne forgænger fra

1915, der også var rød, men bar titlen ”Hørsholm Birks Vejviser 1915”. Hvor 1915-udgaven omfattede annoncer og informatio-

2015
Den Røde Lokalbog
HØRSHOLM

Klinisk tandtekniker
Annette Andersen
Fuglevangvej 12 B
3060 Espergærde **49 13 36 26**

Alt i tandproteser
Konsultation
eller aftale
Behandling kan
foregå i hjemmet

Klinik for Fysioterapi
Tlf.: 4581 1915 • Mobil: 2255 4401
v/ Ole Jensen • Kajerødvej 84, st. • 3460 Birkerød v. Birkerød Station

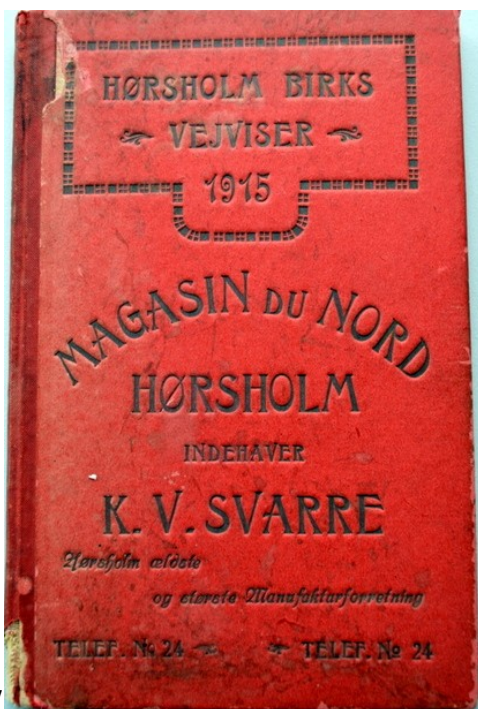
PROFF
Scan koden og få flere oplysninger om din leverandørs virksomhed
Læs mere om QR-koder på de forreste sider.

Hørsholm El-Teknik
Alt el-arbejde udføres:
• Industri-installation • EDB-installation • Alarmer • Telefonanlæg
• Antenner og parabolanlæg • Butiksbelysning • Reparationer
4576 9043 DØGNVAGT elteknik@pc.dk • www.birkerød-elteknik.dk

HK ENTREPRISE AS
v/ Helle Kjær
• Telesik • Nylister
• Støvsuger • Sæsoning
• VVS • Tilbygninger
• BMS • Indretning
• Maleri • Højt tryk rengøring
• Maleri • 24 et al. (uden for tidsrum)

60 40 44 04 • info@hk-entreprise.dk

eniro



ner fra hele Hørsholm Birk, d.v.s. fra Hørsholm, Bloustrød, Birkerød og Karlebo Sognekommuner, så er 2015-udgaven begrænset til hovedsageligt at omfatte Hørsholm Kommune.

Det var ikke sådan, at man dengang ruttede med papiret og som nu sendte vejviseren rundt til alle indbyggerne. Næh, man måtte pænt betale hele kr. 2,00 for den hos boghandleren. Så vejviseren har slet ikke været hver mands eje. Udgaven, vi er kommet i besiddelse af, stammer fra firmaet Reimers i Nivå, der havde både købmandshandel samt foderstof- og tømmerhandel i Nivå.

”Hørsholm Birks Vejviser 1915” fremtræder, skønt naturligvis både brugt og slidt, i ganske fornem skikkelse. Omslaget er ikke som nu ”paper back”, men derimod hårdt bind. Bogstaverne er trykt med fordybninger i omslaget. På bagsiden har

”Nordsjællands Elektricitets og Sporvejs Aktieselskab” en annonce, med forgyldte bogstaver. Og på forsiden kan man læse, at en K. V. Svarre er indehaver af ”*Magasin du Nord Hørsholm*”, der betegnes som ”*Hørsholms ældste og største Manufakturforretning*”. Inde i bogen har han en annonce i

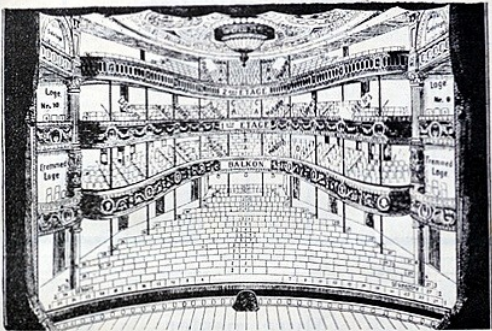
Annoncer 7

J. Th. Johansen,

Sadelmager & Tapetserer.

Usserød pr. Hørsholm.

Møbler omstoppes og betrækkes. Alt Læderarbejde udføres.



DAGMARTEATRET

1. Parket A 3,50 (4,50); 1. Parket B 3,00 (4,00); 2. Parket 2,50 (3,00); Parterre 2,00 (2,50); Fremmeillogen 5 Pladser à 5,00 (6,00); Balkon 1 R. 3,00 (4,00); Pladsloten og Logerne 1—3 og 2—4 (2 og 3 R.) 2,50 (3,50); Pladslotens 4—6 R. Stidelogerne 1—3 og 2—4 (4 og 5 R.) Logerne 5—7 —9 og 6—8—10 (2 R.) 2,20 (2,70); Pladslotens 7—8 R. og Logerne 5—7 —9 og 6—8—10 (3 og 4 R.) 1,50 (2,00); 1. Etage 1 R. 2,20 (2,70); Pladsloten og Logerne 1—2 (2—3—4 R.) 1,65 (2,00); Pladslotens 5—7 R. og de øvrige Loger 2—4 R. 1,20 (1,50); 2. Etage Pladsloter 1—3 R. og Sidelogernes 1 R. og 2 R. til Nr. 19 1,20 (1,50); Pladslotens 4—9 R. og de øvrige Loger 3—4 R. 0,75 (1,00); Galleriet 0,50 (0,75). — Billetter til forhøjet Pris hele Dagen forud samt Forestillingsdagen Kl. 10—11½, til ordinær Pris Kl. 12. — Telefon 8857.

C. NORDLUNDE, Hørsholm.

Farvning og kemisk Tøjrensning udføres paa faa Dage.

Indleveringssted for A/S Hannibal Sander.

nederste margin, på hver af næsten 100 sider, med følgende budskab: *"Magasin du Nord's Udsalg – K.V. Svarre, Hørsholm – telefon 24"*. Her ser vi, hvordan betydningen af ordene kan ændre sig over tid. I dag betyder "udsalg", at Magasin har nedsatte priser, men dengang betød det blot, at Magasin havde en butik.

Når vi i dag vil i biografen eller i teatret eller måske til en koncert, går vi ind på nettet og bestiller præcis, på hvilke pladser og på hvilke rækker, vi vil sidde. Bortset fra, at man jo ikke kan betale, som på nettet, så er der i denne vejviser præcis den samme service. For når man bladrer videre finder man nogle smukke og ganske nøjagtige tegninger af teatersalene i København med tilsvarende præcise angivelser af pladser og rækker. Det begynder med Det kgl. Teater, derpå følger Dagmar-teatret, Folketeatret, Det ny Teater, Casino, Nørrebro's Teater, Sønderbro's Teater og Frederiksberg Teater. Når man havde besluttet sig, var der kun tilbage at telefonere og bestille billetten.

Annoncerne afspejler datidens erhvervsliv, og man kan også her stifte bekendtskab med tidens tekniske fremskridt. Samt undertiden møde nogle pudsige formuleringer. F.eks. annoncerer dyrlæge Theobald Jensen med sin *"Specialitet: Kastration af Køer"*. Øh – nå? Hørsholm Avis kalder sig for *"Kystbane-Centraltidende udbredt over Hørsholm, Birkerød, Bloustrød og Karlebo"*. Så opfordringen lyder *"Abonnér! Abonnér!"*

Hørsholm Avis,

Kystbane-Centraltidende

udbredt over Hørsholm, Birkerød, Bloustrød,
Karlebo m. fl. Sogne.

Abonnér! ∴ Abonnér!

Kan bestilles paa alle Postkontorer samt
paa Bladets Kontor i Hørsholm Tlf. Nr. 11.

Men *"Nordsjællands Social-Demokrat"* havde et endnu bedre tilbud, for *det "er Frederiksborg Amts mest læste Blad, og derfor det fordelagtigste Blad at avertere i."*

Dampvaskeriet "Sødal" i Holte *"anbefaler Husholdningsvask og Manchetlinned."*

Hurtig og prompte Ekspedition". Og så kommer det overraskende, at dette "varme" sted også leverer "*Krystal Is til forbrugerne*". I Birkerød Bog & Papirhandel finder man også en overraskende kombination, idet man "*Tillige har en velassorteret Delikatesseforretning*". Anlægsgartner P. N. Klougart havde den opfattelse, at det ville fremme omsætningen, når han meddelte, at han var "*Gartner hos Hs. Kgl. Højhed Prins Georg, Gurrehus.*"

Også specialforretninger havde man, f.eks. Hørsholm Kaffemagasin. Den betegner sig som "*Fineste Specialforretning, Kaffe, The, Cacao og*

Chokolade". I annoncen vises et herligt billede af en trivelig bedstemor med gråt hår og knold i nakken, iført et stort hvidt forklæde. Hun skænker en dampende varm kop kaffe af en "Madam Blå". Stolt kan indehaveren, Chr. Tougaard, desuden meddele, at "*Varerne bringes i Omegnen pr. Automobil.*"

I Niverød tilbyder slagtermester H. I. Christensen "*1. ste Klasses Okse- Kalve- og Lammekød*". Han har "*Vogn daglig ad Strandvejen samt Hørsholm og Omegn*". Og så kommer overraskelsen: "*Altid Nutidens Priser*" – øh-jaså?

Man bliver næsten lidt tør i halsen af al den faren rundt i alle mulige forretninger, så lad os tage ind på *Afholdshotellet Vejlehus i Hørsholm*. Det har nemlig en "*Stor og skyggefuld Have*" og "*Madkurve kan medbringes*". Men det må jo så blive kun med en sodavand til maden. Vil

<p>Hørsholm Kaffemagasin</p> <p>Chr. Tougaard.</p> <p>Fineste Specialforretning. Kaffe, The, Cacao og Chokolade.</p> <p>Udsalg af Korsør Vegetabilmargarine, (altid frisk) samt alt til Køkkenudstyr og Legetøj.</p> <p><i>Varerne bringes i Omegnen pr. Automobil.</i></p>	<p>TRAGT EFTER MIN KAFFE</p> 
--	---

vi derimod opleve noget lidt mere ”syndigt”, kunne vi gå på *Amsterdam Kro*. De har også en ”*Stor og Skyggefuld Have*” og så er der ”*gratis Fortepiano samt god Mad og Vine*”. - Ak ja, i dag er der kun asfalt og beton. Kroen lå, hvor nu Kongevejscentret ligger.

1915 var jo på mange måder et vigtigt år for vort demokrati, for dette år fik kvinder og tjenestefolk stemmeret til Folketinget. Men allerede ved sognerådvalgene i 1909 kunne kvinderne stemme for første gang, ligesom de selv kunne stille op til valget. I 1915 havde der således været afholdt to sognerådvalg, lad os se hvordan det gik?

I vejviserens såkaldte ”Realregister” finder vi bl.a. oplysninger om sognerådernes sammensætning. I Birkerød Sogneråd var to kvinder blevet valgt ind og i Hørsholm var én kvinde valgt ind i sognerådet. Men så var det også slut med ”skørteregimentet”, for i Bloustrød- og Karlebo Sogne var ingen kvinder blevet valgt. I Karlebo Sogneråd, var 7 ud af 11 medlemmer forøvrigt

gårdejere. Formanden var gårdejer Rasmus Rasmussen, der havde følgeskab af seks andre gårdejere, et par husejere, smedemesteren fra Avderød og slagtermesteren fra Nive-rød.

Nå, men sådanne forandringer tager jo tid. Lad os se om ikke vejviseren gik foran med ligestillingen i det såkaldte ”Person-Register” for de enkelte sogne. Her må der da være masser af kvindenavne, for de udgjorde jo omkring halvdelen af indbyggerne. Men nej, her er slet ingen! Jo, altså, når manden var død og de blev betegnet som enker, så kunne man åbenbart ikke undgå dem. Godsejer Johannes Hages sekretær, frk. Brasch, havde tilsyneladende selvstændig adresse på Nivaagaard, for hun er også nævnt.

Det var også i personregistret, jeg kunne finde telefonnumrene. En optælling viste, at ud af Karlebo sogns ca. 2.500 indbyggere var der kun 48, der havde telefon. Det var især det ”større hartkorn”, bestående af gårdejere og proprietærer, der var i besiddelse af dette moder-

Karlebo Kommune.

Det efter Bopælen anførte Bogstav angiver Postdistrikt: H = Hillerød, K = Kokkedal, L = Lillerød, N = Nivaa, hvor intet er anført er dette Hørsholm.

Det for Telefon-Nr. anførte Bogstav angiver Telefoncentralen: K = Karlebo, N = Nivaa, hvor intet er anført er denne Hørsholm.

A.

Andersen A Arbmd. Nivaagd. N.
 - O Arbmd. Nivaagd. Tegl. N.
 - O Arbmd. Niverød N.
 - C Barneform. Nivaa St.
 - Chr. Bestyrer Gunderød.
 - Th. Bestyrer Karlebo Tegl. (Frederiksh. Kalk- og Tegl.) Niverød N.
 - C Forv. Nivaagd. Tegl. N.
 - K Frk. Bogh. Niverød Tegl. Niverød N.
 - F Enke Niverød N.
 - A P Enke Gaardejerske Karlebo Mark.
 - Einer Gaardejer Gunderød.
 - Hans Gaardejer Gunderød.
 - Hans Gaardejer Kirkelte L.
 - J Gaardejer Auderød.
 - Johan Gaardejer »Auleholm« Karlebo Mark ☞ K 13.
 - M Gaardejer Auderød.
 - H Husejer Niverød N.
 - J A Husejer Karlebo Overdrev H.
 - L P Husejer Gunderød.
 - M P Husejer Gunderød.
 - N P Høker og Husejer Kirkelte L.
 - A Møllersvend Karlebo.
 - L Parcellist Auderød.
 - H Partikulier Niverød N.
 - C Propr. »Stenagergaard« Brønsholm.
 - J Smed Nivaagd. Tegl. N.
 - A L Statshusm. Auderød.
 - Ørum P Lærer Auderød Skole Auderød.
 Andreasen A Partikulier Karlebo Overdrev.
 Arenstorff R v. Propr. Karlebo Overdrev H.

B.

Bartels Carl E Parcellist Karlebo Overdrev H.
 Bech Chr. Parcellist Karlebo Overdrev H.
 Becher Carl Smed Husejer Kirkelte L.
 Bentsen Anders Parcellist Karlebo Mark.
 Bendtsen J Fr. Parcellist Gunderød.
 Bodilsen Anders Gaardejer Kirkelte L.
 Bolt H Bogh. »Sølyst« Nivaa N.
 Brasch M Frk. »Nivaagaard« Nivaa N.
 Brun H P N Trikotageforr. Medicinalh. Niverød N.
 Børgeesen N J Husejer Karlebo Overdrev H.
 - Lars Parcellist Karlebo Overdrev H.

C.

Carlsen N P Arbmd. Karlebo Overdrev H.
 - O Arbmd. Nivaagd. Tegl. N.
 - P Husejer Niverød N.
 - M Enke Husejerske Karlebo Overdrev H.
 Christensen C Enke Brønsholm.
 - A P Gaardejer »Bakkedal« Karlebo Mark.
 - Chr. Gaardejer Gunderød ☞ K 4.
 - Joh. Gaardejer Brønsholm.
 - P Gaardejer »Mariehøj« Brønsholm Mark.
 - Chr. J Hjulmand Gunderød.
 - H Hjulmand Niverød N.
 - Chr. Husejer Kirkelte L.

ne kommunikationsmiddel. Derudover var det overvejende erhvervsdrivende, der havde telefon. Blandt andre kan nævnes smede- og tømmermestrene i Avderød, kroejeren i Niverød, sognepræsten i Karlebo, Andelsmejeriet Toft i Hesselrød, Nivå og Karlebo Møller og Bagerier, Forsørgelsesan-

stalt og Alderdomshjem for Hørsholm Distrikt, Brønsholmdal, samt teglværkserne på Sølyst og Nivaagaard.

”Hørsholm Birks Vejviser 1915” har ganske mange interessante oplysninger om datidens samfund, dets udvikling og organisation. Men jeg vil slutte min artikel her, idet jeg dog lige må læse redaktionens ”kolofon” på side 48. Jeg blev godt nok lidt betænkelig, da jeg læste den, men alligevel tror jeg nu ikke, jeg har fyldt jer med en masse ”løgn”. Redaktionen skrev blandt

andet følgende til sine læsere i 1915:

Der er ved Udarbejdelse anvendt al Omhu og for eventuelle Fejl, der trods dette maa være indløben, maa Redaktionen fralægge sig al Ansvar.

Karlebo Kirke

Hvorfor blev kirken i Karlebo meget tidligt udvidet til mere end tredobbelt størrelse?

Af Jens Erik Christiansen

I Nationalmuseets store værk, 'Danmarks Kirker', bind 2.2 (1967) kan man om Karlebo Kirke læse: "*Af nu uforklarlige grunde fik denne kirke, hvis størrelse ikke skilte sig ud fra andre landsbykirkes, tidligt sit areal mere end tredoblet.*"

Et endegyldige svar på overskriftens spørgsmål, får vi sikkert aldrig, men det er jo ikke forbudt at komme med nogle teorier/gæt, og der skal her i artiklen fremsættes tre. Men først nogle generelle oplysninger om kirken:

Bygget i middelalderen

Den ældste del af kirken, der er opført af rå og kløvet kamp (kampesten) med en murtykkelse på ca. 1 m, antages at stamme fra begyndelsen af 1100-tallet. Kirkeskibets indvendige mål var ca. 9 x 6 m, svarende til ca. 54 m². Spor i murværket tyder imidlertid

på at der oprindeligt tillige har været et kor af kamp. Dette er så nedrevet i forbindelse med kirkens udvidelse.

Til sammenligning skal anføres det oprindelige indvendige areal af nogle nærliggende kirker, der er fra nogenlunde samme tid og ligeledes opført af kamp. Beregningerne er foretaget på grundlag af plantegninger over kirkerne i 'Danmarks Kirker'.

Grønholt Kirke: Kirkeskibet areal: 93 m², korets areal: 34 m². Kirken blev senere kun udvidet med tårn og våbenhus af tegl.

Blovstrød Kirke: Kirkeskibet: 59 m², koret: 16 m²; også kun udvidet med tårn og våbenhus af tegl.

Asminderød Kirke: Kirkeskibet: 72 m². Der har tillige været et kor, også af kamp. En udvidelse af skibet mod vest, ligeledes af kamp, har med si-

ne meget tykke mure antagelig været tænkt som begyndelsen til et tårn. I slutningen af 1400-tallet blev der bygget et nyt kor og det nuværende tårn opført. Endelig blev der i 1730'erne pga. pladsmangel tilføjet en stor korsarm mod syd.

Birkerød Kirke: Kirkeskibet: 78 m². Der har endvidere været et smalt kor, formentlig også af kamp. Senere blev kirken kraftigt udbygget, idet kirkerummet blev forlænget mod vest (kamp) og med et kor mod øst (tegl), og i senmiddelalderen yderligere udvidet med et dobbeltkapel og sakristi på nordsiden, et våbenhus i syd og tårnet mod vest.

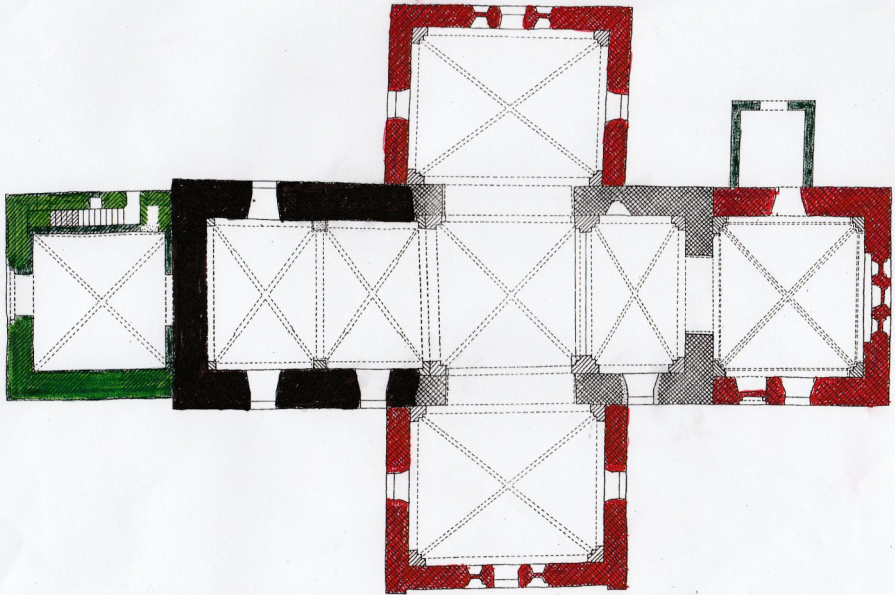
Kirkerne i de to mindste sogne, Grønholt og Blovstrød, har altså ikke fået udvidet de dele af kirken, der af præst og menighed blev brugt til selve gudstjenesten. Derimod er kirkerne i de tre største sogne blevet udvidet kraftigt. I Asminderød og Birkerød er udvidelserne sket over en længere periode, nærmest som en slags knopskydning, og efter alt at dømme ikke efter nogen på forhånd fastlagt plan.

Karlebo Kirkes udbygning

I modsætning hertil blev Karlebo Kirke udbygget inden for en relativ kort tidsperiode. Forfatterne til afhandlingen i 'Danmarks Kirker' skriver herom: *”Det er ikke muligt at fastslå nogen forbindelse mellem skibets vældige vestudvidelse og den kun lidt yngre ombygning til korskirke, men alle disse byggearbejder er gennemført inden for højst 100 år og i perioden, som rundt regnet strakte sig fra 1175 – 1275.”*

Dette tolker jeg derhen, at forfatterne antager, at kirkens udbygning er sket i to omgange: Først forlængelsen af skibet mod vest (af kamp), og lidt senere bygning af de to korsarme og et nyt kor af tegl. Det påpeges i 'Danmarks Kirker', at kampestenene i forlængelsen gennemgående er større end stenene i det oprindelige byggeri, og at det i nogen grad er blevet tilstræbt at gøre stenene firkantede ved kløvning og behugning af en eller flere sider. Endvidere finder forfatterne det indlysende, at korsarmene og koret er planlagt sam-

KARLEBO KIRKE



Grundplan af Karlebo Kirke.

Det sortskraverede viser det oprindelige skibs udstrækning, det helt sorte er vestforlængelsen, det røde korsarmene og koret af tegl og det grønne tårnet og sakristiet, der begge er senere tilbygninger.

(Efter: 'Danmarks Kirker')

men og opført inden for en periode, der kan strække sig fra o. 1225 – 1275.

Der kan imidlertid efter min opfattelse sættes spørgsmålstegn ved, om udvidelsen af kirken er sket i

flere tempi. Om- og udbygningen kan være planlagt og derefter udført i en sammenhængende arbejdsproces, formentlig afbrudt af kortere eller længere pauser pga. af blandt andet vejrforholdene.



Et stykke af den ældste mur mod nord mellem korsarmen til højre og koret. Der indgår mange relativt små sten i denne del af murværket.

(Foto: jec)

Udvidelsen har krævet, at store dele af kirkeskibets sidevægge, endevæggen og det oprindelige kor blev revet ned. Det har betydet, at man stod med en betydelig mængde byggematerialer i form af kampesten. Og hvorfor dog ikke genanvendte dem til udvidelsen mod vest? Det var et velkendt og velprøvet materiale. At kampen i vestudvidelsen

gennemgående er større, og for en dels vedkommende er tilstræbt gjort firkantede kan bero på, at der har været rigelig med sten, og de største og mest firkantede er blevet genanvendt og de mindste kasseret eller brugt til fyld. Det må endvidere antages,

Vestforlængelsens sydmur med tårnet til venstre. Det er tydeligt, at der her er anvendt langt flere store og mere firkantede sten.

(Foto: jec)



at der til det nedrevne kor, der var kirkens helligste del og sikkert bygget først, er blevet anvendt de bedste sten.

Hvis hele udbygningen er sket efter en fast plan og med genanvendelsen af kamp fra de nedrevne dele af kirken, kan tidsperioden, inden for hvilken det er sket, indskrænkes betydeligt.

Fremstillingen af de mange teglsten (munkesten) til korsarmene og koret har været en kapitalkrævende og langsommelig proces, da brænding af ler til mursten på dette tidspunkt var noget temmelig nyt her i landet. Første gang, teglsten blev anvendt i Danmark, menes at have været til byggeriet af Valdemarsmuren, der er en del af Dannevirke, i sidste halvdel af 1100-tallet.

Kongelev.

Det nævnes i 'Danmarks Kirker', at Karlebo var et kongelev, hvilket henviser til, at landsbyen var opført på en særlig liste, kongelevslisten, i 'Kong Valdemars Jordebog'. Kon-

gen, der er tale om, er Valdemar 2. Sejr (1170 – 1241, konge fra 1202), og listen er dateret til 1231. Den omfatter bl.a. militære og administrative støttepunkter såsom vigtige borge, byer og landsbyer. Et kongelev tilhørte kongemagten, i modsætning til det kongen selv ejede, der blev betegnet patrimonium. Kongen kunne råde over indtægterne fra et kongelev, men ikke afhænde det. Det skulle videregives ubeskåret til efterfølgeren på tronen. Senere i middelalderen smeltede de to ejerformer sammen og blev kaldt kron-gods.

Om Karlebo har været et militært og/eller administrativt støttepunkt, ved vi ikke noget om. Det må imidlertid anses for sandsynligt at kongelevet ikke kun omfattede bøndergårdene i Karlebo, men også kirken, og at det derfor må være kongen, der har beordret udvidelsen af kirken og også i høj grad betalt den, formentlig med midler der indgik fra kongelevet.

Tre teorier:

1. Begrundet i befolknings-tilvækst?

Forelagt spørgsmålet om kirkens udvidelse skriver middelalderhistorikeren Finn Erik Kramer, Museum Nordsjælland, i en mail til mig, at *"det vel ikke er mere uforklarligt end at der har været et behov for udvide den, dvs. at der har været en befolkningsstilvækst i sognet, som nødvendiggjorde udvidelsen."* Og hertil kan tilføjes, at kirken i Karlebo jo var den mindste af de fire ovennævnte kirker.

Det antages blandt historikere, at den danske befolkning voksede fra godt 500.000 i 1050 til o. 1.000.000 i 1250, en kraftig stigning på relativt kort tid. Det finder man bl.a. belæg for i de mange nye landsbyer, der blev grundlagt i perioden. Den bedst egnede jord på overdrev, udmarker og i skovene blev ryddet og opdyrket. I Karlebo Sogn hører landsbyer, hvis navn ender på -rød til disse.

Perioden har tillige været en opgangstid rent økonomisk, hvad det enorme kirke-

byggeri, der fandt sted, vidner om. Omkring 1080 skrev præsten og historieskriveren Adam af Bremen (ca. 1040 – ca. 1081) således om Danmark: *"Kirker rejses alle vegne."* Også udbygningerne mod vest af kirkerne i Asminderød og Birkerød kan være et resultat af befolkningsstilvæksten.

2. Var det en valfartskirke?

I 1974 besøgte redaktøren af tidsskriftet 'katolsk forum', pastor H. van Schaik, Karlebo Kirke. Hans egentlige ærinde var at fotografere opstandelsesrelieffet på kirkens prædikestol. Han fandt kirken *"påfaldende storladet"*, og i en samtale med daværende sognepræst i Karlebo, Arne Madsen, fremsatte han den tanke, at kirken måske har været en valfartskirke, og at *"en forklaring på kirkebygningens stærke vækst måske findes i tilstrømningen af kirkegængere udensogns fra."*

Han stillede imidlertid også spørgsmålet: *"Valfart til hvem?"*, for der eksisterer ingen oplysninger om, hvilken helgen kirken i den katolske tid var indviet til. Arne Mad-

sen mente, at det i givet fald kunne have været den hellige Martin af Tours (o. 325 – 397), da der i kirken findes et stort kalkmaleri af ham.

Martin, der i Danmark blev kaldt Morten, døde d. 8. november og blev begravet d.



Kalkmaleriet af den hellige Morten i en tilmuret vinduesniche.

(Foto: jec)

11. Derfor blev dagen opkaldt efter ham, og derfor har vi mortensaften, hvor traditionen jo siger, at vi skal have gåsesteg. Legenden bag er velkendt: Da man i byen Tours i Frankrig mod hans vilje ville gøre ham til biskop, gemte han sig i en gåsesti. Men gæssenes voldsomme skræppen afslørede ham - og han blev biskop. Som hævn, siger legenden videre, fik han udvirket at alle husstande en gang om året skulle slagte mindst en gås.

Historien om Morten fortæller, at han oprindeligt var soldat i den romerske hær. En dag red han ind i den franske by Amiens og mødte her en fattig, frysende tigger. Resolut delte Morten med sit sværd sin soldaterkappe i to og gav tiggeren den ene halvdel. Samme nat drømte han, at Jesus kom til ham og sagde, at han havde været tiggeren. Kort efter omvendte Morten sig til kristendommen og blev munk og altså senere tillige biskop.

Det hører også med til historien om Morten, at han blev værnehelgen for mange erhverv, men også for alle hus-

dyr, inklusiv gæssene, og for både svirebrødre og afholdsmænd!

Det er scenen med tiggeren og kappen, der er ses på kalkmaleriet i Karlebo Kirke, og det er også motivet på de fleste andre billeder af Martin. På mange, men langt fra alle, er tiggeren fremstillet som krøbling med benprotese. Kalkmaleriet i Karlebo adskiller sig fra de fleste ved, at det ikke kun er en,



Detalje fra kalkmaleriet med de tre tiggere. Formentlig er det ham til venstre, der får Mortens halve kappe.

(Foto: jec)

men hele tre tiggere, alle med benproteser, der møder Morten. Det har altså ført til tanker om, at kirken måske har været valfartskirke for krøblinge. Men vi ved ikke noget konkret om dette. Maleriet er fra o. 1470, altså langt senere end udvidelsen af kirken.

Hvis ”tilstrømningen af kirkegængere udensogns fra” skulle have resulteret i kirkens store og hurtige udvidelse, må den have været i besiddelse af et særdeles kraftigt relikvie, måske i form af et påstået stykke af Mortens omtalte kappe. Det skulle så have fået mange pilgrimme til at søge til Karlebo Kirke, især mange krøblinge, der kan have håbet på, om ikke en helbredelse af deres handicap, så i det mindste en lindring af deres smerter. Det skulle så være deres gaver, der har bekræftet kirkens udvidelse.

3. Eller måske en garnisonskirke?

Den sidste teori, der er min egen, tager udgangspunkt i stedsnavnet Karlebo. Første gang det findes nævnt, er i formen Karlæbothæ i den før omtalte kongelevsliste. Forleddet 'karlæ'

forklares af stednavneforskningen som karlene/mændene og efterleddet 'bothæ' som boder, altså karlenes/mændenes boder.

En bod er en hytte eller et lille hus, og betegnelsen anvendtes oprindeligt om skure, der blev brugt til midlertidig beboelse eller som udsalgssteder på markeder. Som opholdssted i vinterhalvåret har sådanne primitive boder været helt ugenede.

Almindelig kendt er navnet Falsterbo på Skånes sydvestkyst. Stedet har fået navn efter de boder, som fiskerne fra Falster og deres hjælpere holdt til i, når det store sildefiskeri i Øresund, og det deraf afledte marked fandt sted i middelalderen fra august til oktober.

Der må således ved den bebyggelse, vi kender som Karlebo, have været et så stort antal boder, og de må have eksisteret i så lang tid, at de har været med til at give stedet navn

Men hvad har det været for karle/mænd, der har benyttet disse boder? Et bud kunne være krigskarle, altså soldater. Som det tidligere er nævnt, var

Karlebo et kongelev, og kongen kunne derfor uden videre befæste landsbyen ved at udstationere en afdeling soldater i den. Og det kunne der være gode grunde til. Midten af 1100-tallet var præget af kampe om kongemagten, som Valdemar 1. den Store (konge 1157 - 82) havde vundet i 1157 ved at nedkæmpe kong Svend på Grathe Hede i Jylland. Svend, der var søn af kong Erik Emune, var af sjællænderne og skåningerne i 1146 blevet valgt til konge over disse landsdele. Nu gjaldt det for Valdemar om at bevare magten og holde mulige oprør nede, og det kunne vel bedst gøres ved at bygge eller overtage borge eller have soldater placeret på strategiske steder rundt om i landet måske især på Sjælland, for Valdemar var jo ikke den, sjællænderne havde peget på som konge.

I 1161 havde han således erobret Søborg Slot syd for Gilleleje, og det blev efterfølgende kraftigt udvidet, og i 1167 byggede hans nære ven og allierede, biskop Absalon, en borg ved bebyggelsen Havn, der efterhånden blev til

København. Munken og historiefortælleren Saxo (ca. 1160 – ca. 1210) skriver, at borgen skulle være et værn mod sørøvere, og at det tog fire år at bygge den. Med sørøvere har Saxo først og fremmest ment venderne, et folkeslag der boede ved Østersøen syd for Danmark. Men også andre kan have forsøgt sig udi pirateriet med overfald på danske kyster.

Måske har Nordøstsjælland's kyst været særlig udsat, for det er næppe en tilfældighed at de middelalderlige kirker i Tikøb, Asminderød, Grønholt, Karlebo, Blovstrød, Birkerød og Søllerød alle ligger i relativ stor afstand fra kysten. Det kunne tyde på at befolkningen har ønsket at sikre deres kirke, for jo tættere den lå på kysten desto større har risikoen for overfald på den været.

Som et værn mod sørøvere og/eller evt. oprørere kan kongen have anbragt en afdeling soldater i Karlebo, der ligger nogenlunde midtvejs mellem borgene i Søborg og Havn.

Og da sørøverne næppe har vovet sig ud på havet i de



Øresundskysten. Prikkerne markerer middelalderkirkerne. 1 er Søborg, 2 Havn, 3 Karlebo Kirke.

res åbne både i vinterhalvårets barske vejr, har en mulig garnison i Karlebo kun skullet opretholdes i sommerhalvåret, hvorfor man har kunnet nøjes med at indkvartere (krigs)karlene i boder.

Det siges som bekendt, at lediggang er roden til alt

ondt, og da soldaterne ikke konstant har været i aktion, er de måske blevet sat til den mere fredelige syssel at medvirke til at bygge en korskirke i Karlebo. Kirken har så været beregnet til at rumme både sognebørnene og garnisonen.

Forskningen afviser (delvis)

Forespurgt om 'karl' kan betyde krigskar eller soldat, svarer stednavneforskeren, professor emeritus Bent Jørgensen mig i en mail således:

"Spørgsmålet om, hvad karl i Karlebo og (navnlig) Karleby betyder, har været genstand for en del debat i Norden. Enkelte svenske forskere (Lars Hellberg bl.a.) har været ivrige fortalere for at se betydningen 'krigskar, soldat' i disse navne. Der findes ganske mange steder med navnet Karleby i både Sverige og Danmark, og den nævnte gren af den svenske forskning har været tilbøjelig til at se de svenske byer som en slags garnisonsbyer i den fortidige Sveastat. Men det kan man ikke vide noget om. Der er ikke på nordisk grund noget der indicerer, at karl skulle betyde 'krigs-

karl' eller 'soldat'. Derimod betyder det 'fri mand' eller blot mand i al almindelighed, og det må også være her, betydningen i de forskellige stednavne skal findes."

Nu er stednavneforskning ikke en eksakt videnskab baseret på målelige data og matematiske beregninger, hvad der jo også fremgår af Bent Jørgensens svar. Måske har man lokalt kaldt soldater for karle.

Og hans svar giver ikke den mindste antydning af en forklaring på, hvad der ligger bag sammensætningen af ordene 'karle' og 'boder'.

Ingen konklusion

De her opstillede teorier indeholder hver for sig muligvis mere eller mindre gode elementer til en forklaring på, hvorfor Karlebo Kirke tidligt fik sit areal mere end tredoblet. Måske ligger den i en kombination af de tre teorier, måske i noget ganske andet. Men hvad der kan være op og ned i sagen, vil jeg helt overlade til læseren selv at tage stilling til.

Rytterskolens historie

Bladets navn, Rytterskolen, stammer fra den bygning, hvor Fredensborg Lokalhistoriske Museum holder til.

Bygningen har siden 1976 desuden været hjemsted for Karlebo Lokalhistoriske Forening.

Bygningen blev opført 1723 som en af 241 skoler, der alle byggedes helt ens i landets 12 såkaldte rytterdistrikter, hvor der skulle oprettes et antal ryttereskadroner.

Derfor kaldes de ”rytterskoler”, men af datiden blev de formelt kaldt ”de kongelige skoler i rytterdistrikterne”, fordi kongen, d.v.s. staten, byggede skolerne.

Bygningen har således rummet den tidligere Karlebo Kommunes ældste skole og fungerede som skole i 200 år indtil 1923, hvor den overgik til boligformål.

Her holdt også det første demokratiske valgte folkestyre i Karlebos historie, sogneforstanderskabet, sit konstituerende møde, 11. januar 1842.

Bestyrelsen

Formand:

Niels Storgaard Simonsen tlf: 2341 5440 niels.storgaard@email.dk

Næstformand:

Anna-Sophie Simony Dalgaard tlf: 9884 2084 asdalgaard@mail.tele.dk

Kasserer:

Brita Gersner tlf: 4914 4289 b.gersner@gmail.com

Sekretær:

Jens Andersen tlf: 2478 1463 jens.e@andersen.mail.dk

Øvrige bestyrelsesmedlemmer:

Merete Gøtzche tlf: 4828 0555 m.go@mail.dk

Birgitte Larsen

(udpeget af Fredensb. Kom.) tlf: 2331 5396 birgitte2990@gmail.com

Peter Aarby tlf: 4914 5281 paarby@post.tdcadsl.dk

Suppleant 1

Flemming Jappsen tlf: 5124 5338 fl.jappsen@mail.tele.dk

Suppleant 2

Henrik Teileskov tlf: 4914 3752 teileskov@post.tele.dk

